

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra statistiky

Teze diplomové práce

Spotřeba a zadluženost domácností v České republice

Bc. Jiřina Zamrzlová

© 2015 ČZU v Praze

Souhrn

Diplomová práce se zabývá analýzou spotřeby a zadluženosti domácností v České republice v letech 2002 – 2013. Délka časových řad jednotlivých ukazatelů se liší podle dostupnosti potřebných dat. Cílem diplomové práce je zhodnotit vývoj ukazatelů spotřeby a zadluženosti domácností, a předpovědět jejich hodnotu pro roky 2014, 2015 a 2016.

Literární rešerše uvádí do problematiky spotřeby a zadluženosti domácností. Popisuje chování spotřebitele, klasifikaci spotřebních vydání, spotřební společnost, finance domácností, možnosti a hlavní důvody jejich zadlužení, vymáhání dluhů, a také instituce, které se danou problematikou zabývají.

V analytické části práce jsou provedeny analýzy časových řad jednotlivých ukazatelů spotřeby a zadluženosti domácností. Tyto ukazatele jsou zpracovány také graficky a pomocí tabulek, ve kterých se nachází přehled elementárních statistických charakteristik.

V závěru práce je zhodnocen vývoj spotřeby a zadluženosti domácností v České republice.

Klíčová slova: spotřeba, zadluženost, domácnost, chudoba, úvěry.

Cíl práce

Cílem diplomové práce bylo na základě statistické analýzy časových řad zhodnotit spotřebu a zadluženost domácností České republiky a stanovit předpovědi pro budoucí tři období, tj. až do roku 2016. Cílem práce bylo podat přehledný obraz toho, jak se spotřeba a zadluženost domácností v jednotlivých letech vyvíjela, jaké byly příčiny jejich vývoje a jak se budou pravděpodobně vyvíjet do budoucnosti.

Metodika

Literární rešerše diplomové práce byla zaměřena na studium dostupných publikací, které vedlo k objasnění základních pojmů dané problematiky. Vlastní zpracování práce bylo zaměřeno na sběr podkladových dat jednotlivých ukazatelů dané problematiky (tj. příjmy domácností, spotřební vydání domácností, zadluženost domácností, exekuce, osobní bankrot) a následně jejich analýzu a hodnocení. Analýza získaných dat byla provedena pomocí statistických metod z oblasti časových řad v programu STATISTICA 12, základní charakteristiky časových řad a grafy vývoje ukazatelů byly získány na základě vlastního zpracování v programu Excel.

Výsledky práce

Z provedených analýz diplomové práce vyplývá, že celkové průměrné hrubé roční příjmy domácností v současné době rostou v pomalém tempu, tj. o 1 – 2 % ročně. Od roku 2002 do roku 2009 rostly celkové roční příjmy rychleji, přibližně o 4,5 – 9 %. Největší položku celkových příjmů domácností tvoří pracovní příjmy, které v průměrných hodnotách tvoří více než polovinu celkových příjmů. Poté následují sociální příjmy a ostatní příjmy. Vypočtené prognózy poukazují na další růst celkových příjmů domácností v České republice. V posledním sledovaném roce byly tyto příjmy ve výši 172 802 Kč na 1 člena domácnosti a v prvním predikovaném roce jsou tyto příjmy ve výši 179 297 Kč na 1 člena domácnosti, což představuje zvýšení o 3,8 %.

Celkové průměrné roční spotřební výdaje domácností mají také rostoucí tendenci, přestože od roku 2009 rostou pomaleji, tj. o 0,8 – 2,7 %. Krizový rok 2009 způsobil zvyšující se obavu domácností o své finance a jejich větší šetřivost, proto došlo ke zpomalení růstu spotřebních výdajů domácností. Do roku 2009 rostly celkové spotřební výdaje rychleji, tj. o 3,2 – 7,9 % ročně. Predikované hodnoty celkových spotřebních výdajů také předpokládají jejich další růst. V posledním sledovaném roce byly celkové průměrné roční spotřební výdaje ve výši 120 827 Kč na 1 člena domácnosti a v prvním predikovaném roce jsou ve výši 123 243 Kč na 1 člena domácnosti, což představuje zvýšení o 2,0 %. Z celkových spotřebních výdajů zaujímají největší položku výdaje na bydlení, vodu, energii a paliva (22 %) a výdaje na potraviny a nealkoholické nápoje (20 %). Naopak nejmenšími položkami jsou výdaje na vzdělávání (1 %), zdraví (3 %) a alkoholické nápoje a tabák (3 %).

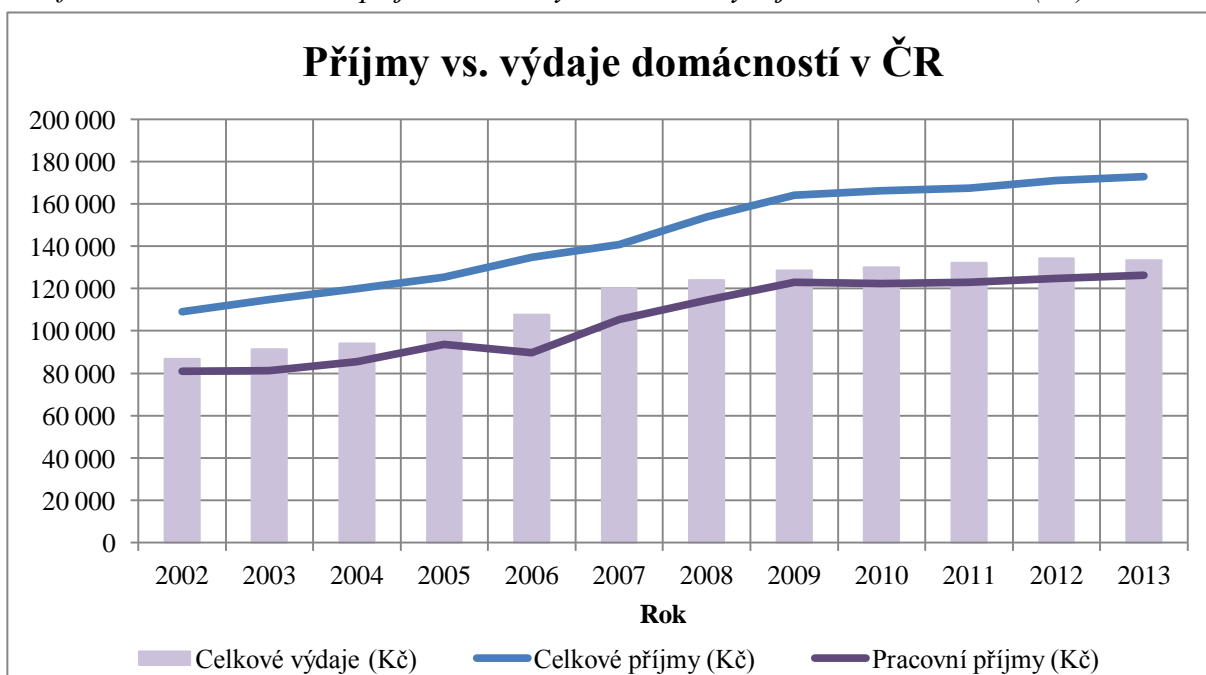
Výdaje na potraviny a nealkoholické nápoje každoročně rostou, neboť neustále dochází k jejich zdražování a zvýšené spotřebě. Výdaje na alkoholické nápoje a tabák mají také rostoucí tendenci, a to zejména z důvodu zvyšování cen tohoto zboží a spotřební daně. Výdaje na odívání a obuv mají kolísavý charakter, protože domácnosti se snaží na tomto typu výdajů šetřit a také využívají sezónních slev. Výdaje na bydlení, vodu, energii a paliva, jež tvoří největší položku celkových spotřebních výdajů, mají také rostoucí vývoj. Tyto výdaje jsou pro domácnost nezbytné a domácnost nemá příliš mnoho možností na nich výrazně ušetřit. Naopak výdaje na bytové vybavení, zařízení domácnosti a opravy mají klesající tendenci, a to až o 3,5 – 6,7 % ročně. Výdaje na zdraví mají za sledované období výrazně rostoucí tendenci, a to zejména od roku 2008, kdy byly zavedeny regulační poplatky ve zdravotnictví. Například v roce 2007 a 2008 došlo k největšímu nárůstu výdajů na zdraví, a to o 23 – 27 % ročně. Výdaje na dopravu za sledované období také každoročně stoupají, a to zejména z důvodu zvyšování cen pohonných hmot a jízdného dopravních služeb. Výdaje

na pošty a telekomunikace rostou meziročně nepatrně, nebo naopak klesají, a to i o 1,5 % ročně, z důvodu poklesu zájmu o poštovní služby a v některých případech i z důvodu poklesu cen služeb mobilních operátorů a mobilních telefonů. Výdaje na rekreace a kulturu od roku 2010 také neustále klesají, tj. o 0,5 – 2,5 % ročně, protože domácnosti se snaží na tomto typu výdajů šetřit, neboť se jedná o výdaje nezbytné pro domácnost. Výdaje na vzdělávání, které tvoří nejmenší položku celkových spotřebních výdajů, mají velice kolísavý charakter. V roce 2013 došlo k jejich poklesu o 12,84 %. Výdaje na stravování a ubytování mají rostoucí tendenci, přestože se nejedná o nezbytné výdaje. Domácnosti si tímto typem výdajů zpříjemňují trávení volného času, a proto jsou ochotni za tento typ služby utrácet peníze. Výdaje na ostatní zboží a služby, které nejsou zařazeny do předchozích spotřebních vydání, mají také rostoucí vývoj.

Nespotřební výdaje, z nichž největší část tvoří výdaje na pořízení a rekonstrukci domu či bytu (tj. cca 65 %), mají kolísavý vývoj, který se řídí zejména vývojem hypotečního trhu. Při poklesu úrokových sazeb hypotečních úvěrů byl zaznamenán růst počtu poskytnutých hypotečních úvěrů a nespotebních výdajů, a naopak. Kolísavý vývoj mají i prognózované hodnoty tohoto ukazatele.

Při porovnání celkových příjmů domácností a jejich celkových výdajů (viz graf 1) se došlo k závěru, že příjmy přesahují výdaje domácností. Naopak při porovnání pracovních příjmů, které jsou pro domácnost zásadní, a celkových výdajů, dochází k zjištění, že výdaje domácností přesahují jejich pracovní příjmy. Z tohoto důvodu dochází k neustále se zvyšujícímu zadlužování českých domácností. Je však nutné podotknout, že předmětem analýz jsou průměrné hodnoty, které jsou přepočtené na 1 člena domácnosti, a výsledky tudíž nelze zobecnit na všechny domácnosti bez rozdílu.

Graf 1: Porovnání ročních příjmů s celkovými ročními výdaji domácností v ČR (Kč)

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní zpracování

Celková zadluženost domácností v České republice neustále roste. Krizový rok 2009 tento růst nezastavil, ale alespoň ho zpomalil. Do tohoto roku rostla celková zadluženost domácností o 18 – 33,5 % ročně, od roku 2009 rostla o 2,5 – 7 % ročně. V roce 2008 přesáhla celková zadluženost domácností jeden bilion korun, což je podle odborníků alarmující hodnota. Pozitivem je, že domácnosti si nejvíce půjčují peníze na bydlení, a to z 68 % celkové zadluženosti, což je považováno za rozumné zadlužování, neboť většina domácností není schopna za svůj život na vlastní bydlení našetřit ze svých úspor. Dalším pozitivem je, že domácnosti si půjčují peníze převážně od bankovních institucí, a to až z 94 % ze všech poskytnutých úvěrů v České republice. Bankovní instituce dávají svým klientům relativně výhodnější podmínky úvěrů a je u nich větší jistota férového jednání s klientem. Bankovní společnosti poskytují převážně úvěry na bydlení, a to až ze 72 % svých poskytnutých úvěrů.

Zadluženost domácností u bankovních společností neustále roste, naopak zadluženost u nebankovních společností klesá, což je také pozitivní. Nebankovní společnosti poskytují převážně spotřební úvěry, a to až z 86 % svých poskytnutých úvěrů. Krizový rok 2009 způsobil pokles zadluženosti domácností u nebankovních společností, neboť domácnosti se začaly obávat o své finance a začaly proto více důvěřovat silným bankovním institucím. V roce 2013 klesla zadluženost domácností u nebankovních institucí oproti roku 2005 o 28,47 %, přičemž zadluženost u bankovních institucí naopak vzrostla v roce 2013 o 564,56 % oproti roku 2002. Vypočtené prognózy celkové zadluženosti domácností u bankovních společností poukazují na její další růst (viz graf 2). V posledním sledovaném roce byla celková zadluženost domácností u bankovních společností ve výši 1 206 290 miliard Kč a v prvním predikovaném roce je tato zadluženost ve výši 1 318 923 miliard Kč, což představuje zvýšení o 9,34 %.

Graf 2: Celková zadluženost domácností v ČR u bank a družstevních záložen

Zdroj: Česká národní banka, vlastní zpracování

Počet exekucí v posledních dvou letech sledovaného období klesl, a to až o 13 % ročně. Důvodem tohoto poklesu je nově zavedená možnost sloučení více exekucí do jedné. Zvyšuje se počet ukončených exekucí s vymožení dluhu a tím pádem i vymahatelnost exekucí. V současné době se vymahatelnost exekucí pohybuje mezi 25 – 30 %, v roce 2008 se pohybovala mezi 10 – 15 %, což bylo minimum za sledované období. Zvyšující se vymahatelnost exekucí souvisí také se zavedením institutu osobního bankrotu, které využívá

čím dál více dlužníků. Osobní bankrot umožňuje dlužníkům splácení svého dluhu bez navyšujících se úroků a penále, což jim usnadňuje splácení svého dluhu, čímž dochází ke zvyšování vymahatelnosti dluhů.

V celkovém pohledu mají všechny tři hlavní ukazatelé, tj. příjmy domácností, jejich spotřební vydání a zadluženost, rostoucí tendenci. Nejrychleji roste zadluženost domácností. V posledních letech rostla celková zadluženost domácností o 2,5 – 7 % ročně. Naopak příjmy domácností rostou velice pomalu, tj. maximálně o 2 % ročně. Pomalý růst příjmů způsobuje některým domácnostem jejich zvyšující se zadluženost, neboť domácnosti nemají dostatek finančních prostředků pro uspokojování svých potřeb.

Doporučení autora

Domácnosti by měly více přemýšlet o svých financích a také by se měly více snažit předvídat možná rizika budoucnosti. Neuvážené půjčení peněz může zavést domácnost do vážných finančních problémů, ze kterých není snadné se dostat. Domácnosti by si neměly zvykat na životní standard, na který nemají dostatek svých finančních prostředků. Půjčování peněz je jen jednorázové řešení, jehož negativní důsledky se člověka mohou držet i několik dalších desítek let. Dále by domácnosti měly uvažovat nad tím, na co si peníze půjčují a jaké jsou jejich finanční možnosti v současnosti a také v budoucnosti. V současné době existují i spotřebitelské, právní a sociální poradny, které mohou lidem ve finančních potížích pomoci. Poradny za ně sice dluhy nezaplatí, ale mohou domácnostem poskytnout velice cenné rady a informace, jak dluhy splácet a naopak se dále nezadlužovat.

Seznam vybrané použité literatury

- 1) CIPRA, Tomáš. *Analýza časových řad s aplikacemi v ekonomii*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1986. 248 s. ISBN 04-012-86.
- 2) ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vydání a spotřeba domácností. Statistiky rodinných účtů za rok 2013*. Praha: Český statistický úřad, 2014. 129 s.
- 3) DUPAL, Libor, NOVÁK, Karel, SCHLOSSBERGER, Otakar. *Rádce spotřebitele: Uzavíráme spotřebitelské smlouvy*. 1. vyd. Brno: CP Books, 2005. 93 s. ISBN 80-251-0497-4.
- 4) HINDLS, Richard. *Statistika pro ekonomy*. 8. vyd. Praha: Professional Publishing, 2007. 415 s. ISBN 978-80-86946-43-6.
- 5) JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice I: Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. ISBN 978-80-247-3893-2.
- 6) KÁBA, Bohumil, SVATOŠOVÁ, Libuše. *Statistické nástroje ekonomického výzkumu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 176 s. ISBN 978-80-7380-359-9.
- 7) KUŠKOVÁ, Petra. *Češi ve spotřebitelském ráji (!?): vývoj spotřeby českých domácností v posledních dvaceti letech*. 1. vyd. Praha: CENIA ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí, 2009. 56 s. ISBN 978-808-5087-703.
- 8) MAGRABI, Frances. *The Economics of household consumption*. New York: Praeger, 1991. 278 s. ISBN 0275941132.
- 9) SMRČKA, Luboš. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. 1. vyd. Praha: Beck, 2010. 538 s. ISBN 978-80-7400-199-4.
- 10) SYROVÝ, Petr, NOVOTNÝ, Martin. *Osobní a rodinné finance*. 1. vyd. Praha: Grada, 2003. 171 s. ISBN 80-247-0478-1.

Seznam vybraných použitých internetových zdrojů

- 1) TURUNEN, Elina, HIILAMO, Heikki. *Health effects of indebtedness*. [online]. Scopus.com, 2014. [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.scopus.com.infozdroje.czu.cz/>
- 2) ZAMRAZILOVÁ, Eva. *Problémy vzniklé finanční negramotností*. [online]. Finanční noviny.cz, 2011. [cit. 2014-06-20]. Dostupné z: <http://www.financninoviny.cz/zpravy/problemy-vznikle-financni-negramotnosti/724096>